

Problémy spojené s volným časem

DOC. MICHAL KAPLÁNEK, TH.D.

Problémy spojené s volným časem - přehled

19. století

- Nedostatek volného času širokých lidových vrstev – boj o zkrácení pracovní doby, úsilí o právo na dovolenou
- Obava ze vzniku protestních hnutí, zejména mezi mládeží
- Nebezpečí „zahálky“

20. století

- Volný čas jako prostředek ideologie
- Kompenzační pojetí volného času
- Ekonomizace volného času
- Privatizace volného času

18. – 19. století: Úsilí o změnu (1)

- *Friedrich Schleiermacher (1768-1834)* – navrhoval zkrácení pracovní doby i pro poddané (jeho východiskem byla osvícenská myšlenka svobody a rovnosti pro všechny)
- *Karl Marx (1818-1883), Friedrich Engels (1820-1895):* „Práce proletářů ztratila díky rozšíření strojního zařízení a dělbě práce jakýkoli samostatný charakter, a tím také jakoukoli přitažlivost pro dělníky. Dělník se stává pouhým příslušenstvím stroje, od něž se vyžaduje jen ten nejjednodušší a nejjednotvárnější úkon, který se dá co nejsnadněji naučit.“

18. – 19. století: Úsilí o změnu (2)

Hnutí za sociální spravedlnost

- Neúnosné pracovní nároky v době industrializace – jak po stránce kvantitativní, tak kvalitativní – vedly v 19. století ke vzniku aktivit směřujících ke zlepšení situace těžce pracujících, zejména dělníků
- Hnutí za sociální spravedlnost vycházelo z různých myšlenkových základů – od Komunistického manifestu (Marx, Engels, 1848) až k encyklice Rerum novarum (Lev XIII., 1891)

Volný čas mladých dělníků – rizikový potenciál

- Německo: na konferenci pořádané r. 1892 Berlínskou centrálou sociálních zařízení pro pracující (Berliner Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen) bylo konstatováno, že volný čas „nesmí být ponechán sám sobě, ale že musí být smysluplně využit a především smysluplně uspořádán“
- Česko: v publikaci přednášky prof. T. G. Masaryka z r. 1900 najdeme již pojem „volný čas“. Masaryk byl přesvědčen, že v práci každý ví, co má dělat, zatímco u volného času to není jasné (Masaryk, 2. vyd. 1921)

Zneužití volného času ze strany vládnoucí ideologie

- V obavách o to, že zejména mladí lidé nebudou umět zacházet se svým volným časem, můžeme vidět původ pozdější *pedagogizace volného času*, která se projevila zejména v praxi obou totalitních režimů 20. století, nacismu a komunismu (Hitlerjugend, Komsomol)
- Mimotřídní a později mimoškolní výchova vznikla v Československu po r. 1948 ve snaze, aby děti trávily maximum svého času „organizovaně“, tedy ve vazbě na instituce, které sledovali ideovou linii režimu

Postmaterialistická společnost zážitku

- Inglehart došel k závěru, že probíhá souvislý proces změny hodnotové orientace směrem od materialismu k postmaterialismu. Tento vývoj vysvětluje stoupající ekonomickou jistotou západní společnosti ve sledovaném období a říká:

„Ne samým chlebem žije člověk, zejména tehdy, když má chleba dostatek. ... Zastáváme názor, že uspokojení fyziologických potřeb vede k vyššímu důrazu na jiné – nefyziologické – neboli postmaterialistické cíle.“

- Schulze (Erlebnisgesellschaft) tvrdí, že současný člověk definuje smysl života na základě „kvality subjektivních procesů“ (zážitků):

„Člověk chce krásný, zajímavý, příjemný a fascinující život. ... Nejde nám v první řadě o přežití, o jistotu, o odvrácení nebezpečí a o boj proti omezení, ale o uspořádání života nezávisle na problémech daných situací, nezávisle od objektivní existence těchto problémů.“

Privatizace a individualizace volného času

- David Riesman (1950: *The Lonely Crowd – Osamělý dav*) – odhaluje nebezpečí konzumní společnosti: *ovladatelnost člověka zvenci*. Hovořil o *člověku volného času*.
- Faith Popcorn (*Život v kokonu*): člověk pociťuje naléhavou potřebu zavřít se do svého soukromí, chce mít od všeho a od každého pokoj, tedy *zakuklit se* (dosl. *cocooning*, od cocoon = hedvábný obal kukly).
- Pozitivní vnímání volného času je dáno spíše pocitem, který člověk má, než konkrétní činností, kterou ve volném čase dělá. Jde hlavně o pocit bezstarostnosti a svobody. Tak kontrastuje „barevný volný čas“ s šedí všedního dne. Tato představa volného času vytváří navenek určité klišé, pod jehož pláštěm se skrývá vysoce konfliktní realita:
  - *Volný čas je časem prázdnoty* (pocit „bezedného sudu“, fenomén nudy)
  - *Volný čas se „musí naplnit“* („naplnění“ volného času se stává povinností)

Volnočasová kliše

Ve volném čase musím mít radost, být veselý a spokojený

- S vážnosti světa práce kontrastuje „svět zábavy“, který vzbuzuje dojem ráje svobody, radosti a požitku. Reklama probouzí v lidech sotva splnitelná přání. Propast mezi mediálně sugerovaným kliše a reálnou zkušeností s volným časem způsobuje *zklamání z volného času*.

Ve volném čase nesmím mít žádné problémy

- Reálné životní problémy se stávají při společenské zábavě tabu a člověk je ze svého volného času vytěsňuje („když jsme na dovolené, nebudeme přece řešit problémy“). Pokud se toto tabu dodržuje, stává se volný čas nedotknutelnou sférou osobního soukromí.

Volný čas je mi přidělen

- Zaměstnaný člověk „nemá“ volný čas, ale „dostává“ volno, ať už od svého zaměstnavatele nebo od státu či od společnosti (ze zákona). S „přidělením“ volného času je spojeno jeho nutné odůvodnění – uvedení účelu, jako např. „dovolená na zotavenou“.

Volný čas si musím zasloužit

- V současnosti nelze mluvit o volném čase, a přitom nemluvit o zaměstnání. Ve veřejném mínění má právo na volný čas jen ten, kdo chodí do zaměstnání. Volný čas je pak v praxi mnoha lidem upírán nebo se o něm jako o volném čase neuvažuje, což se týká třeba lidí, kteří nejsou zaměstnání, jako jsou nezaměstnaní, důchodci, ženy v domácnosti, studenti, děti a další skupiny obyvatelstva.

Volný čas vytváří strach

- Škola, vzdělání a zaměstnání propůjčují životu strukturu a formu, poskytují určitou životní jistotu. Pokud některá součást této kostry chybí, člověk se cítí nejistý a má strach, že „vypadne z rytmu“ nebo že si zvykne na příliš velký prostor volného času. Důsledkem je, že když člověk má volný čas, svěří starost o jeho využití někomu jinému – médiím, organizátorům zábavy atp.

Ekonomizace volného času

- Stále roste podíl tzv. třetího sektoru, do něhož patří také služby, které nabízí využití volného času
- Volný čas se tak stává prostředkem zisku, zejména pro komerční nabídky využití volného času
- Komerční nabídky volného času představují příležitost pro hodnotné využití volného času, ale i nebezpečí, pokud se pro ty, kdo využití volného času nabízejí, stane zisk jediným kritériem
- Komerční nabídky ve velkém někdy nazýváme „zábavní průmysl“